

Spomini o Josipu Jurčiči.

Berila Fr. Levca pri »Jurčičevem večeru« v Ljubljani dne 18. marcija 1886. leta.

I.

Kadar je pokojni Jurčič za list svoj potreboval od mene kakega spisa, zlasti kakega listka, prilezel je proti večeru k meni na dom tiho kakor laško olje. To je znala tudi žena moja, katera je, ko je ugledala Jurčiča, navadno vzkliknila: »Ti, pisati bo treba; gospod Jurčič je tukaj!«

Jurčič, tako pozdravljen, nasmehnil se je navadno ter vprašal ženo, ima li kaj večerje pripravljene. A to vprašanje je bilo nepotrebno, kajti znali smo vsi trije, da, kadar je prišel on, ne bomo večerjali doma, ampak pri Bóbničku na Glincah, kamor je pokojni Jurčič tiste čase posebno rad zahajal.

Po poti ali pa še rajši poleg kupice vina je potem Jurčič razodel željo svojo. »Vidiš, to-le mi spiši; par vrst! Saj ni treba bogsigavédi kakó obširno in temeljito; da bo le! Pa kmalu mora biti. Za juternji list!« ...

In v takih slučajih je znal biti ljubezniv, da mu nisi mogel odreči prošnje! A časih sem mu jo vendar poskušal odreči! Tako sva sedela dne 18. majnika 1879. leta tudi pri Bóbničku pod krivo jáblano na vrtu, ko me je obdelaval, naj spišem nekrolog slovenskemu pisatelju, skupnemu najinemu prijatelju, dne 13. majnika tistega leta v Vin-kovcih umrlemu profesorju J o ž e f u O g r i n c u. Imel sem slučajno ravno tiste dni mnogo šolskega posla in nisem se hotel udati. A Jurčič je tako lepó pripovedoval o pokojnem Ogrinci, klical na pomoč vse tiste lepe trenutke, katere smo skupaj prebili z Ogrincem na Dunaji, in ko vse to ni izdalo, potegnil je dvakrat na vso moč viržínko svojo, potem pa jo utrnil z mazincem desne roke ter rekel: »Le spiši! Kadar boš ti umrl, spišem tebi cel feljton, in ja z s a m, kar je tudi nekaj vredno!«

Bila sva takrat še oba zdrava, mladá in vesela, vendar sem nehoté odgovoril: »Kaj pa, če ti prej umrješ?«

»No, potem pa ti spišeš meni nekrolog, najmenj pet feljtonov dolg! In v testament te postavim in zapustim ti vso literarno ostalino svojo, vsa Tomšičevá, Vošnjakova in Razlagova pisma in pisma vseh ljubíc svojih!«

Smijala sva se oba. Udati sem se moral in obljubiti mu, da za »Slovenski Narod« družega dne spišem Ogrinčev nekrolog. Naročal mi je še, da ne sme biti preobširen. »Piši kratko in krepko! Največ za dva lista! Vidiš, jaz imam za vsakega človeka v svojem listu svojo mero. Ogrinec ima dosti dva feljtona, ti pa samó jednega. Tvoj prijatelj X. na priliko (imenoval je imé nekega ljubljanskega profesorja) vreden je pet vrst, ljubljanski žurnalist Y. pa samó dve. . .«

Minila so tri leta po tem veselem razgovoru. In prišla je žalostna, prišla je strašna ura, da sem res pisal Jurčiču nekrolog. Ni ga bilo pet feljtonov, ker je moral biti spisan v jedni nôči (od 3. do 4. dne majnika 1881. l.) in ker se mi je oko solzilo in roka tresla — tako, da se mi ni dalo pisati!

Dolžan sem mu še tistih pet feljtonov, ki sem mu jih takrat obljubil in da vsaj nekoliko poravnam ta svoj dolg, podajem vam nekoliko črtic iz življenja njegovega.

Jurčičev rod izhaja iz Jáblanice v svetokriški fari poleg Kostanjevice na Dolenjskem. Tam je bil domá Marko Jurčič, porojen leta 1802. Ko je odrastel, služil je več let na Dolenjskem za postiljona in prišel potem za kočijaža k oskrbniku za tiškega samostana. Odtod se je priženil leta 1840. na Muljavo k Pajštbarju št. 19. ter z ženo svojo, Marijo Jankovičevo, rodil troje otrók: Marijo, Jožefa in Antona.

Drugi otrok, Jožef — naš Jurčič — bil je porojen ob 7. zjutraj dne 4. marcija 1844. leta. Oče mu je bil, kakor je večkrat Jurčič sam pravil, »boren kmet«. Razven male hiše je posedoval četrť ali masele grunta in se pečal tudi z branjarijo. Z drobno kobilico svojo se je vozil v Ljubljano po kolonijalno blagó. Večkrat sem ga videl stati v Ljubljani pred Plavcem na Starem trgu; korenjak, kakeršen je bil Krpan, zadel bi bil lahko Marka Jurčiča voz in kobilico na hrbet svoj in oboje odnesel po svetu.

»Jožek«, tako so domači imenovali Jurčiča do smrti njegove — bil je posebni ljubljenec deda svojega, máterinega očeta, kateri je, branju véšê, vnuku svojemu pripovedoval razne dogodbe in pripovedke ter s temi budil domišljijo njegovo.

Življenje njegovo je bilo, kakor vsakega družega kmetskega dečka. Ko je imel šest let, moral je pasti domačo kravo. S sedmim letom začne hoditi v šolo na Krko, debelo uro daleč od Muljave. A ker se prvo leto ni naučil niti brati — učitelj mu je bil neki Matija Šusteršič — obupal je ter ostal vse leto domá, in tu ga je naučila brati sta-

rejša od njega sestra Marija. Izpolnivši deveto leto, spet začne hoditi v šolo na Krko, pozneje pa v slavno »majstu« višnjegorsko, da bi se naučil nemški in da bi lože izhajal potem v Ljubljani. Kajti ker je dečko vedno govoril o šoli in je v Ljubljani živela njegovega očeta sestra, ki je imela dijake na hrani, poslali so roditelji Jožka jeseni leta 1855. v ljubljansko normalko. Stanoval je na Poljanah nasproti Alojzijevišču. Tu sta mu bila učitelja prvo leto Blaž Praprotnik, a drugo leto Fr. Zentrich. Z odliko dovršivši normalko, prestopi jeseni leta 1857. v gimnazijo, kjer mu je učiteljeval izvrstni odgovajatelj in izborni latinec, stari Pogorelec. Ker je prvo šolo dovršil z odliko, bil je jeseni leta 1858. na posebno priporočilo krškega župnika Fr. Pevca vzprejet v Alojzijevišče za brezplačnega gojenca. In to je bila za našega Jurčiča, kakor za siromašne roditelje njegove velika sreča. Kajti s tem so bili najprej troški in skrbi za mladega studenta roditeljem njegovim izdatno olajšani, in potem je mladi, nadarjeni mladenič v Alojzijevišči našel možá, katerega se je kmalu oklenil z globoko čutečim srcem svojim. Stari prefekt in poznejši direktor Jurij Grabnar, sam bivši pesnik »Kranjske Čebelice«, prijatelj in čestitelj Preširnov, spoznal je kmalu nenavadni talent Jurčičev ter ga učil: »beri to in to knjigo!« Poleg Grabnarja mu je bil moder vodnik in očetovski prijatelj tedanji prefekt gosp. prof. Janez Gnjezda, ki je kmalu spoznal, da Jurčič potrebuje več leposlovne hrane, nego kdo drugi in je zatorej v tem oziru zadoščeval želji njegovi. Zlasti slastno je takrat Jurčič prebiral nemško pisateljico Ido Hahn-Hahn, ki ima poleg vseh pijetističnih svojih marot v tendencioznih romanih svojih vendar mnogo genijalno načrtanih, zlasti ženskih značajev. Imel je Grabnar toliko zaupanja v mladega, a že takrat resnega in značajnega gojenca svojega, da mu ni rekel ničesa, ako je videl pri njem celó kako knjigo, ki je bila sicer zapisana na alojzijeviškem indeksu »librorum prohibitorum«.

In tako Jurčič nekega dné dobi v roke tudi Bleiweisovih »Novic« letnik 1858. in tam najde v našem slovstvu zgodovinski znamenito razpravo Levstikovo: »Napake slovenskega pisanja«. Trikrat je bral ta spis, ki je takrat v Slovencih napravil toliko hrupa, a vselej mu je vroče prihajalo, tako ga je razvnel. Nauk Levstikov: Slovenskim pisateljem se je od priprostega národa učiti, a ne po tujih vzgledih in svoji glavi pisati — ta zlati nauk si je Jurčič globoko vtisnil v svojo dušo, po tem nauku je pisal vse žive svoje dni. Ta spis, potem Levstikov »Martin Krpan« in njegovo »Potovanje od Litije do Čateža« vplivali so ogromno na mladega dovzetnega gimnazijca.

Četrtošolec Jurčič je začel l. 1861. javno pisateljovati. Imel je domá zgovornega osemdesetletnega deda († l. 1858.), ki je za pečjó sedé mlademu vnuku pripovedoval strašne dogodbe iz turških vojskà; o copernicah in strahovih; o hrvaških tihotapcih, kako so nosili sol in tobak čez mejo na Kranjsko; o Bošnjakih, kako so hodili plénit na Dolenjsko; o Francozih, kakó so fante v vojake pobirali, kakó so lopove v strah prijemali, kakó so se z gráničarji bili in streljali okoli Višnje Gore itd. Te pripóvede so v nemale živo fantazijo mlademu dečku in l. 1861. je nekoliko teh stvari opisal v »Novicah« pod naslovom »Spomini na deda« in pod izmišljenim pisateljskim imenom J. Zavojščák.

Sploh pa kažejo mnogi dnevnik, katere sem našel v zapuščini njegovi, kakó vestno je mladi Jurčič že na nižji gimnaziji bral in knjige izpisoval. Tudi to je spomina vredno, da se je domá na počitnicah ogibal vrstnikov svojih, govoril je malo, z mladimi celó nič, in najrajši občeval s starimi ljudmi, katere je vedno izpraševal o preteklih časih. Mnogo je bral na vrtu pod hruško ali pa pisal v očetovem uljniku. Vsako nedeljo je mladi, modri student obedoval pri župniku Pevci na Krki in ko je ta umrl leta 1864., pri nasledniku njegovem Fr. Pečárji. Večkrat je zahajal na bližnji grad Krávjak, nekdanji dom slavnih baronov Ravbarjev, kjer je bil takrat naseljen nemški graščák Ott z Hessen-Darmstadt. Tam mu je bila na razpolaganje lepa biblijoteka in vselej je bil dobro došli gost prijaznim, omikanim ljudem. Učil je grajsko gospodičino, literarno omikano spretno slikarico, slovenščini in s časom se je med učenko in učiteljem vnela ljubezen, nam znamenita zlasti zategadelj, ker je Jurčič tej prijateljici svoji v »Desetem bratu« postavil stalen spomenik. Benjaminova Mánica v tem romanu je Johanna Ottova s Krávjaka.¹⁾ Dasiravno sta šla pozneje Jurčič in Johanna vsak svojo pot, vendar sta si ostala prijatelja in si večkrat dopisávala tudi poznejša leta, dokler se ni, mislim, da l. 1878. preselila spet v Hessen-Darmstadt.²⁾ Grad Krávjak, kjer se godí povest

¹⁾ Jurčič je v »Desetem bratu« (Zbrani spisi, I. zv. na 26. strani) Mánico tako natančno opisal po Johannu, da ji je dal celó starost (triindvajset let) Ottove gospodičine ter s tem naredil kronološko napako, ki gotovo moti vsakega paznega bralca, da je Mánica namreč najmenj tri leta starejša nego grajski učitelj Kvas in da imata takrat, ko se poročita, Kvas štiriindvajset, Mánica pa sedemindvajset let. Pis.

²⁾ Neko pomladansko nedeljo dopóludne sva se z Jurčičem izprehajala po Lattermannovem drevoredu, kar mi reče, da mora iti k »Slonu« nekoga obiskat in da naj ga počakam spodaj v kavarni. Čez dobre pol ure se povrne Jurčič iz hôtela. Bil je čudno bledega in resnega obraza in delj časa ni izpregovoril nobene besede. Šele ko sva šla

v »Desetem bratu«, kupil je pred desetimi leti od Ottovih ljubljanski trgovec g. F. in ga do tâl podrl.

A povrnimo se spet k dijaku Jurčiču. Bilo je l. 1862., da Jurčič pri svojem sošolci Ferd. Ullrichu slučajno najde Walterja Scotta. Začel ga je brati in romani Scottovi so imeli nánj takšen vpliv, da so takorekoč odločili usodo njegovo. Bral ga je noč in dan in zlasti Scottov »Starinar« mu je silno imponiral, tako da je celó v »Desetem bratu« znati več reminiscencij iz njega. Kar je bil Scott národu svojemu, to bi bil Jurčič rađ Slovencem svojim. Odločil se je pisati samó prozo, povesti in romane. In da se je za ta poklic svoj véstno pripravljaj, priča nam prva izvrstna povest njegova »Jurij Kozjak«, za katero je sedmošolec Jurčič leta 1864. od družbe sv. Mohorja dobil častno nagrado 100 gld. in katera je národu slovenskemu tako prijala, da se je morala natisniti dvakrat, vselej po 2500 izvodov. Živahno dejanje, postavljeno nazaj v strašne čase turških vojská, krepko in genijalno risani značaji in znameniti, zlasti Dolenjcem obče znani kraji kakor staroslavni grad Kozjak, velevažni samostan zatiški, sloveča božja pot na Krki in cerkev Matere Božje na Muljavi — vse to je vzbujalo zanimanje za izborno, s krepkim realističnim peresom pisano povest. Stari zatiški župnik Hinek je tri nedelje zaporedoma pri krščanskem nauku pridigoval samó o Juriji Kozjaku in iz vse okolice so ljudje kar vreli v cerkev.

A najimenitneje je, da je ta povest seznanila Jurčiča s tedanjim tajnikom Mohorjeve družbe, z Antonom Janežičem, ki je, spoznavši izredni epični talent Jurčičev, začel mu pridno dopisovati, vzpodbujati ga in prositi, naj še piše za Mohorjevo družbo in »Slovenski Glasnik«. To je mlademu sedmošolcu delalo pogum, sédel je ter spisal »Jesensko noč med slovenskimi polharji« in izvrstno, poleg »Sosedovega sina« po moji misli najboljšo povest — »Domen«. Ves slovenski svet, kolikor se ga je takrat brigalo za beletristiko, čudil se je izrednemu novemu pripovednemu talentu, ki se je oglasil v Janežičevem »Glasniku«. Povesti »Tihotapec«, »Vrban Smukova ženitev«, »Klosterski žolnir«, »Hči mestnega sodnika«, »Golida«, »Dva brata«, »Grad Rojinje«, »Nemški válpet« in mnogi drugi spisi, objavljeni v »Glasniku« in »Večernicah«, pričali so, da se je Slovencem nenadoma poródil izboren, pripoveden pisatelj.

Da bi prosteje dihal ter svet in življenje bolj spoznaval in nekoliko tudi zategadelj, ker ni hotel iti v bogoslovje, ostavil je Jurčič sedmo proti pošti, reče mi: „Ottova gospodičina mi je pisala, naj jo obiščem. Grad so prodali in zdaj se vračajo nazaj na Nemško. Ti je ne poznaš; pametna ženska je!“ Pis.

šolo dovršivši knezoškofijsko Alojzijevišče. Stal je popolnoma na svojih nogah in že takrat živel ob peresi svojem, kajti Janežič mu je za razne povesti in razprave, pisane »Slov. Glasniku« ali Mohorjeve družbe knjigam vsak mesec pošiljal po toliko novcev, da je mogel Jurčič skromno živeti.

A že je visel Damoklejev meč nad Jurčičevo glavo. V osmi šoli je namreč v družbi s Fr. Celestinom in Fr. Marnom dal na svetlo »Slovensko Vilo«, almanah, ki je obsežal povesti, novele, balade in romance. V tej knjižici že se Jurčič odlikuje s svojimi baladami in s povestjo »Dva prijatelja«, katera nam kaže, da jo je spisal mladenič po letih, a po nazorih in mislih svojih že dozorel mož. Objavil je pa v »Vili« tudi povest »Jurij Kobilica« ter za glavnega junaka postavil znanega reformatorja slovenskega. To je bilo za tiste čase sila drzno! Učitelji so ga ostro grajali, dr. J. Bleiweis mu je očitno v »Novicah« in z osornimi besedami na domu pokazal nejevoljo svojo in celo Janežič je v »Glasniku« Jurčiča posvaril! Učitelj vérstva je zahteval, da se Jurčič strogo kaznuje, kar pa napósled ni obveljalo. Vender je Jurčiča kmalu potem zaradi nekega neznatnega pregreška zadela ostra kazen — carcer 8 ur in ne prelepo zrelostno izpričevalo.

V veliko tolažilo je bilo Jurčiču o tem bridkem času znanje in prijateljstvo z Levstikom, s katerim sem ga jaz seznanil l. 1865. Dasi po značajih svojih jako različna, bila sta si v mnogih stvaréh sorodni naturi: oba slovanska realista, oba sovražnika parketa, a velika čislatelj slovenskega kmeta, beračev slovenskih in vseh kmetjskih originalov. Jurčič je sam večkrat priznaval, da mu je idejo, pisati »Desetega brata«, dal Levstik s fragmentom svojim »Deseti brat«, katerega je objavil leta 1863. v Vilharjevem »Napreji«. Levstik je sicer čislal veliki talent Jurčičev, a vender si ne moremo misliti ostrejšega kritika povesti in njegovim, nego je bil Levstik. Že o »Desetem bratu« mu je napisal dolgo kritično razpravo, katero mu je poslal na Dunaj. Vsako povest mu je takorekoč anatomiško razsekal, hvalil njene vrlíne, ali tudi odločno grajal, kar se mu je zdelo graje vrednega. In dasi sta se večkrat razprla, ostala sta si iskrena prijatelja do smrti. Jurčič je tudi pozneje, ko je uréjal »Slovenski Narod« v Ljubljani, čutil pravo srčno potrebo, vsak mesec prebiti nekoliko večerov v Levstikovi družbi in spominjam se, da mi je od leta 1873. do 1880. večkrat rekel: »Ako utegneš, pridi zvečer, pojdeva v »národní hlev« k Prmétu Levstika obiskat. Res, grób je, toda kakor pravi Mefisto v »Faustu«:

»Von Zeit zu Zeit seh' ich den Alten gern,
Und hüte mich, mit ihm zu brechen...«

Levstik naju je vzprejel, kakeršne je bil ravno volje. Časih ga je bila sama prijaznost, beseda je dala besedo in v prijaznem razgovoru je minil dolgi zimski večer. Časih je bil pa slabovoljen in zarohnel je na Jurčiča: »No, kdaj bodeš že jenjal s »Slovenskim Narodom« germanizovati narod naš? Kaj še ni dovolj ponemčen, da ste ga začeli še s slovanskimi listi nemčiti? Ti si zdaj največji germanizator na Kranjskem. Nemški misliš, slovenski pišeš!« In usula se je na Jurčiča dolga vrsta germanizmov, katere je Levstik nabral iz »Slovenskega Naroda«. Jurčič ga je potrpežljivo poslušal ali pa ga je zavrnil: »Kaj ti veš, kakó se piše in ureja dnevnik, kateremu moraš biti večkrat sam urednik, sam pisatelj, sam korektor! Potem pa tehtaj in premišluj posamezne besede! Kakó si pa ti urejal tistega »Napreja«? Po cele dolge dni si tičal v pisarni, da si s trdom skrpal na teden po dve ubogi številki malega formata. Potem je bil list lahko dobro pisan! Na mojem mestu bi pa ti v enem tednu omagal ali bi pa ne pisal nič bolje, nego pišem jaz!«

Nikoli ne pozabim naslednega prizora. Leta 1874., ko so po Ljubljani razsajale osepnicè, pisal je Jurčič v kratki domači vésti, da se po Ljubljani vedno bolj širi — »kózja bolezen«. Ves razjárjen je prišel Levstik tisti dan k obedu in še predno je sédel, bruhne iz njega:

»No, ali si že bral?«

»Kaj?«

»Kaj! »Slovenski Narod«! »Kózja bolezen« se širi po Ljubljani! In to piše Jurčič, Jurčič, ki pravi, da je slovenski pisatelj! Marko Pohlin redivivus je, a ne pisatelj!« in tako je šlo dalje med vsem obedom.

Ali nesreča je hotela, da je kmalu potem cesar naš, ako se ne motim, grofu Andrassyju podelil »den Orden des goldenen Vliesses«. Jurčič je rekel v dotičnem telegramu v »Slovenskem Narodu«, da je Andrassy dobil »red zlate kožúhovine« (namesto: »red zlatega rúna«). Zdaj pa Levstikova jeza ni poznala nobene meje! Kar je bilo napák v Jurčičevih spisih, vse so dobro osoljene in zabeljene, še jeden pot ponavlja je prišlo na vrsto. In ko tiste dni neki večer Jurčič stopi pri Prmétu v sobo, odkritosrčno povem, da bi bil jaz najrajši nevidno izginil iz gostilne, kajti preverjen sem bil, da se grozna toča z bliskom in gromom usuje na ubozega Jurčiča. In tako je tudi res bilo. Jurčič nekoliko časa posluša Levstikov ukòr — ne ukòr, to je bilo že z m e r j á n j e! — potem se pa ujezjí in reče: »E, kaj boš tako ropótal zaradi jedne besede, katero danes beremo, jutri že pozabimo. Saj si še ti,

ki noč in dan tičiš v knjigah, ki imaš vsega Vuka v glavi in vsega Miklošiča v mazinci, ki si nam spisal slovensko slovnico in nam obetaš slovenski slovár, zapel in tiskat dal pesem — nota bene pesem! — katero si imenoval »Spijoča deklica«! Spijoč pa vender jaz še nikoli nisem pisal!»

»»Paperlapá! Takrat sem bil še dijak, ti si pa urednik in pisatelj, toda dandanes hočete pisatelji druge učiti, pa sami ničesar ne znate!««

Le počasi se je polehla nevihta in vsi smo nekako slabovoljni šli domov. . .

Prebivši maturo l. 1865. odide Jurčič na Dunaj, kjer je na vseučilišči poslušal klasično jezikoslovje. Poznejša leta je večkrat rekel, da, ko bi bil šel v bogoslovje, bil bi tudi zadovoljen z duhovenskim svojim stanom. »Duše bi pasel in za družbo sv. Mohorja pisal toliko, da bi napisal célo knjižnico samih povestij za národ!« In ako je ob času domačega prepira rekel kdo kako besedo zoper pisavo »Slovenčevo«, opomnil je Jurčič z dobrim humorjem: »E, kaj! Da sem se jaz poduhovnil, bil bi zdaj grozno strasten katoliški žurnalist, morebiti celó »Slovenčev« urednik, in peró moje bi huje čutili, nego čutimo zdaj Klunovo!«

Kakó je Jurčič živel na Dunaji, kakó je stradal in prezébal, po vlažnih luknjah prebival, o tem bi se dali pisati dolgi žalostni spomini. Ko sem dve leti pozneje prišel za njim na Dunaj, nisem ga skoraj spoznal; polotila se ga je bila nekaka čudna brezupnost, ki se po nekoliko dá tolmačiti z žalostnim materijalnim stanjem tistih dnij. Omenjam naj samó to, da sva jedenkrat pet dnij, (od 19. do 23. dné decembra l. 1867.), oba živela ob jednem samem goldinarji, in še tisti je bil na pósodo vzet. A poleg tega je vender neprenehoma delal ter se pripravljal za pisateljski poklic svoj. V tem času se je rodil njegov »Deseti brat«, ki je sedaj prava národna knjiga, ki obseza nekatere tako klasične prizore in tako genijalno narisane značaje — omenjam samó Kerjavlja, strijca Dolfá in Obrščaka — da se svetijo kakor pravi biseri v leposlovní književnosti naši in bodo večno združeni s slavo Jurčičevega imena.

Mnogo je Jurčič na Dunaji občeval s Stritarjem. Ž njim v družbi je leta 1869. izdal »Mladiko«, v kateri je priobčil najlepšo, najdovršenejšo povest svojo, klasičnega »Sosedovega sina«. Tu je pod Stritarjevim vplivom začel pisati drugi svoj roman »Cvet in Sad«, katerega je pa dovršil šele deset let pozneje, leta 1878.

Kakor je bil Jurčič rojen realist, tako je Stritar idealist; a ne poznam človeka, ki bi si na mlade receptivne nature mogel pridobiti toliko vpliva kakor Stritar.

Stritar si v osebnem občevanju pridobiva mlade ljudi prvič s svojim velikim znanjem klasične, nemške in vse romanske literature; drugič z zdravo estetično svojo sodbo in tenkočutnim ukusom, ki ti na prvi hip s posebno spretnostjo in dvema ali tremi krepkimi besedami odkrije in pokaže vse vrline in vse napake tega ali ónega pisatelja, in tretjič kar očara človeka z dovršeno, prav francosko konverzacijo svojo, tako da mu kar nehoté moraš pritegniti, četudi nisi vselej njegovih mislij. Duhovita je ta konverzacija posebno zaradi klasičnih dovtipov, nepričakovanih zavinkov in peréčih sarkazmov, kateri človeka kar osupnejo. Stritar je v navadnem razgovoru rojen Francoz. Iz vsega se vidi, da je francoska literatura, francosko mišljenje največ vplivalo nánj. Mlad pesnik in pisatelj, ki se hoče in zna učiti, k Stritarju pojdi v šolo. Boljšega učenika ne poznam. Stritar je tudi Jurčiča očaral in bil je prej, nego je sam védel, ves Stritarjev učenec. Res se je pri tem mnogo mnogo naučil, več nego je sam hotel priznati, zlasti kar se tiče tehnike pisateljske umetnosti; vendar je bil večkrat ta vpliv, kakor je Jurčič pozneje časih trdil, proti realistični naturi njegovi. Da je to res, pozna se iz romana »Cvet in Sad«, katerega mu je Stritar takorekoč narekoval v peró.

Shajali smo se takrat vsako nedeljo in vsak praznik v Kornhuberjevi kavarni pred Elizabetinim mostom na Dunaji in vrhu tega še večkrat ob nedeljah zvečer v Stritarjevem stanovanji, kjer smo pekli krompir, jedli sviníno in sir, pili pivo — sevéda na Stritarjev račun! — in poleg tega imeli literarne pogovore. Jurčič se je tudi med tednom večkrat shajal s Stritarjem; Celestin, Kos, Simonetti in jaz smo bili njegovi gostje samó ob nedeljah. Jurčič se je s Stritarjem posvetoval o vsakem poglavji svojega romana. Profesor Vesel v tem romanu je ves Stritar. A sredi romana je Jurčič opešal. Realizem njegov se je uprl idealizmu Stritarjevemu, da ni mogel dalje. In ko je deset let pozneje zvršil »Cvet in Sad«, imel je roman vso drugačno obliko, ves drug konec. Ker mi je bila z Dunaja znana vsa osnova njegova, vprašal sem Jurčiča, kako je to, da je zdaj roman drugače dovršen, negoli je bil osnovan. Rekel je: »Kaj hočeš? Moral sem preboléti »dunajski« idealizem! Jaz imam drugo naravo!«

V osnovi je konec romanu nesrečen, v zvršitvi srečen. V osnovi se profesor Vesel ustrelí tisti dan, ko se Pavlina, bivša ljubica njegova, poročí z Leonom, Veselovim mladim prijateljem, v zvršitvi se vse

zmote in spletke srečno razpredejo in Vesel vzame Pavlino za ženo. Ko sem Jurčiču pripomnil, da ta srečni konec ni utemeljen, ker je proti Veselovemu značaju, rekel mi je: »Pametnih móž med Slovenci je že tako malo, čemu bi se še ti streljali! Profesor Vesel je pameten mož, naj živi!« — Velika škoda, da Jurčič tega romana ni zvršil po prvotni, recimo Stritarjevi osnovi; to bi bil »chef d'oeuvre« povestij njegovih, zdaj pa se kaže v njem neka nedoslednost med začetkom in koncem, dasi jo je izkušal pisatelj v drugi predelatvi zakriti. —

V tem je dr. Vošnjak v Mariboru s štajerskimi rodoljubi osnoval »Slovenski Narod« in l. 1868. preseli se Jurčič v Maribor k svojemu krajánu in prijatelju Ivanu Tomšiču ter začne sotrudnik novemu listu pisati uvodne članke in feljtone. Toda l. 1870. se spet povrne na Dunaj, kjer je pridno sodeloval pri prvem Stritarjevem »Zvonu«. Ker pa ni imel rednih dohodkov in ker je tudi upanju, da napravi učiteljsko preskušnjo, dal slovó, vzprejme ponudbo hrvaškega domoljuba Ivana Vončične in odide v Sisek, kjer je hrvaška národna opozicija zoper Raucha izdavalá dva lista, »Zatočnik« in »Südslavische Correspondenz«. Zadnjemu listu je bil Jurčič l. 1870. sotrudnik in potem o Praussovi bolezní fakični urednik.

Ko dné 24. majnika 1871. leta umrje v Mariboru »Slovenskega Naroda« prvi urednik Ivan Tomšič, pokličejo ga štajerski rodoljubi spet v Maribor, od koder se s »Slovenskim Narodom« jeseni l. 1872. preseli v Ljubljano. Od tega časa je bilo življenje in mišljenje njegovo nerazrušno združeno in zvezano s tem listom in z vsakim pravim napredkom v našem političnem, socialnem in literarnem delovanji. Kaj je bil Jurčič »Slovenskemu Narodu« zadnjih deset let življenja svojega, to je mnogim izmed nas dobro znano. Njemu je posvetil najboljše svoje moči, a ne vseh svojih močij. Kajti ko se je bil list v Ljubljani do dobra ukoreninil, takoj je začel Jurčič spet misliti na leposlovno pisateljevanje. Že l. 1873. priobčil je v »Slov. Narodu« v naglici pisani roman »Ivan Erazem Tatenbah«, začel je izdavatí »Listke«, osnoval je l. 1876. »Slovensko knjižnico«, v kateri je objavil zaporedoma tri svoje romane: »Doktor Zober«, »Med dvema stoloma« in »Cvet in Sad« ter napósled tudi prekrasno svojo tragedijo »Tugomer«. Fabulo tej tragediji je našel slučajno v Giesebrechtovi knjigi »Wendische Geschichten«, katero je nekega dné videl pri znanci svojem stud. phil. Pegamu na Dunaji. Začel jo je pisati l. 1870. v trohajah. Ko je imel zvršenih nekoliko nastopov, pokazal mi jih je. Začnem mu dokazovati, da trohaji nikakor ne prijajo dramatiškim spisom v našem jeziku, zlasti v tragedijah ne; da je ta verz za jezik naš premalo

gibičen, da je prejednostaven, tok govora prepočasen, dikcija brez vznosa. Nasvetujem mu peterostopni jambiški verz namestu peterostopnega trohaja. Jurčič mi je po daljšem razmišljanji pritegnil, da imam pravo; toda priznal mi je, da mu jambus dela preveč preglávica. Opustil je vse delo ter dramo spisal šele 1875. leta v prozi. Zdaj jo pokaže dr. Vošnjaku. A kakor jaz prej obliko, tako mu je ovrigel ta glavnega junaka. Jurčič apeluje zdaj na najvišjo stopinjo kriticizma, na Levstika, ki je pa tudi potrdil, kar sva že obsodila midva z dr. Vošnjakom. Lotil se je nato znova vsega dela in ga z Levstikovo pomočjo zvršil leta 1878. v jambih.

Poleg tega je snoval načrte in delal studije za veselo igro »Olikani Slovenec«, za tendencijozni roman »Nemški naseljenec«, za tragedijo »Veronika Deseniška«; zbiral je gradivo za roman »Baron Páravič« ter pisal zgodovinsko povest »Slovenski svetec in učitelj«, katere jako obširno osnovane in na tri debele zvezke preračunjene, ostalo je dovršene dobra tretjina. Sploh je Jurčič od l. 1876. dalje neizmerno oživel; našel je tisto zadovoljnost in tisti notranji mir, katerega potrebuje vsak človek, ki hoče kaj izbornega pisati. Bil je preverjen, da poklica svojega ni izgrešil, in da ni »izprijen student«, kakor so mu večkrat očitali politični nasprotniki. Bil je ponosen, da živi ob zaslužku svojega peresa, vesel, da se je dokopal v človeški družbi do spoštovanega imena in večkrat je rekel v veselem razgovoru, da ne gre menjat z nobenim profesorjem. Dasiravno je že šestnajst let delal na slovenskem literarnem polji, spisal petinštirideset romanov, novel in povestij in na stotine uvodnih člankov, dopisov in feljtonov, dási nam je ustvaril toliko dovršenega in tako lepega na pripovednem polji, kakor pred njim ne noben pisatelj slovenski, vendar Jurčič pisateljskega svojega vrhunca ni še došel. Vsak, kdor ga je osebno poznal ter ž njim prijateljski in zaupno občeval, prizna mi rad, da najkrasnejše osnove je pokojnik nesel nedovršene v grob s seboj, kajti v najlepšem in najplodovitejšem razvijanji pisateljskega delovanja svojega ga je jeseni l. 1879. zgrabila zavratna bolezen, od katere je sicer nekoliko okrevail, dokler se v novem letu 1881. ni povrnila s ponovljeno močjo. ¹⁾ A tudi

¹⁾ Bolezen si je pokojni Jurčič nakopal dné 8. septembra 1879. leta domá na Muljavi. Obiskal je bil namreč na Malega Šmárijina dan mater svojo in sorodnike ter je popóludne, vrnivši se z izprehoda na Krávjak, kjer pa Ottovih ni bilo več, delj časa ležal na vrtu v hladni travi, dasi ga je mati ujegova svarila. Tam se je prehladil, da se mu je vnela réberna mrena. Po dolgi bolezni je, prebivši pomlad v Gorici in v Benetkah, in poletje pri prijatelji Kersniku na Brdu, na videz popolnoma okrevail. Drugo smrtno bolezen si je nakopal takó: Dné 19. decembra 1880. l. zvečer okoli 6. ure srečam iz šole gredé v „Zvezdi“, Jurčiča, zdaj tudi že pokojnega vojaškega kurata Pribošiča in prof. Ple-

v tej dóbi žalosti, telesne bolezní in duševne pobitosti je pisal še neprenehoma, ustanovil je »Ljubljanski Zvon«, veselil se njegovega uspeha ter pravil prijateljem, kaj in kako vse bode delal za novi svoj list. In še zadnje dni, ko je bleđa smrt že stala ob njegovem naslanjači, pisal je z veseljem in poln najlepše náde izvrstne svoje »Rokovnjače« in ko ga je bolezen položila že na smrtno posteljo ter je uređovanje »Slov. Naroda« prevzel že dr. Ivan Tavčar, brigal se je vestno še za ta list in osemindeset ur pred smrtjo spisal zanj poslednjo notico. Misli, da gre proti koncu, udal se je šele zadnji dan; vendar je še zadnjo uro pred smrtjo zdravniku svojemu dr. Fr. Zupancu pravil, da je »sicer na vse pripravljen, ali da more baš zdaj umreti in v grob s seboj nesti toliko nedovršenih osnov in toliko nedodelanih načrtov, to je hudo!« In kdor vé, kako globoko je čutil pokojnik, kako udano je ljubil národ svoj, kako sveta mu je bila naloga pisatelja in urednika, ta tudi vé, da mu je moralo biti res neizrečeno hudo!

Dné 3. majnika ob $\frac{1}{4}$ na 10 zvečer je izdihnil dušo svojo.

Gospóda! Ne bodem opisoval njegovega blagega, odkritosrčnega, do skrajne meje požrtvovalnega značaja. Sin, brat in prijatelj je bil Jurčič vzoren človek. Ne bom obširneje govoril o literarnem njegovem delovanji; saj vsi prebridko čutimo izgubo, ki nas je v lep-slovji zadela s smrtjo njegovo. Našel je mnogo posnemalcev, a nobenega vrstnika. Ne bom vam pravil, kaj sta žurnalistika, kaj politično delovanje naše izgubila s tem izrednim talentom. Zapustil je za seboj veliko praznino. In dasi je že mnogo Curtijev skočilo v tá prepad, brezdnó vendar še vedno zijá in se neče zapreti. Pravijo, da je vsakega človeka lahko nadomestiti. Mogoče! Toda Jurčič še ni našel nadomestnika. Telesno neznatnega sedemindesetletnega možá, a duševnega velikana je položila neusmiljena smrt v hladno zemljo, na grob njegov pa bi mogli zapisati besede, ki se svetijo na spomeníku cesarja Jožefa II. na Dunaji: »Saluti publicae vixit, non diu, sed totus!«

teršnika. Rekó mi, da gredó k Bóbníčku večerjat, kamor da pride tudi dr. Papež. Jurčič me sili, naj grem z njimi, in napósled mu obljubim priti pozneje za njimi. Ko pridem po 7. uri k Bóbníčku, najdem vso družbo v prvem nadstropji v nezakurjeni sobi, češ, da je v navadni gostilniški sobi prezagatno. Ko vidi Jurčič, da jaz nečem sleči zimske suknje, reče mi: „Prav imaš, mene tudi zebe“ ter obleče suknjo. A bilo je že pre-pozno. Nekoliko dnij pozneje je nevarno obolel. Pis.

